

crkvenoslavenske leme s pridruženom gramatičkom oznakom i brojem pojavaka upisanim unutar okruglih zagrada nakon čega slijedi iscrpan popis dvostrukih obilježbi mjesta na kojima je taj oblik potvrđen.

Vrlo zahtjevni za izradu, ovakvi su indeksi za filologe i druge koji se zbog nekog razloga trebaju upoznati s crkvenoslavenskim tekstovima nezamjenjiva pomoć. Iako se u tekstu zamjećuju nedostaci kao što su pogreške u bibliografskim podacima ili zatipci, a i engleski je prijevod sažetka zaslužio bolju kakvoću s obzirom na svoj značaj za potencijalne korisnike nevične slavenskim jezicima, nije umanjeno ono bitno: ovaj je indeks vrlo važno pomoćno sredstvo za filologe, istraživače crkvenoslavenskih prijevoda, tekstologe, istraživače značenja i sve koji zbog bilo kojeg razloga imaju interesa za crkvenoslavenski prijevod *Knjige proroka Ezekiela*. Grupi koja je okupljena oko izdavanja ovoga niza valja poželjeti uspješan nastavak rada na važnom i iznimno zahtjevnom projektu za cjelokupnu paleoslavistiku.

VIDA VUKOJA

Hrvatska srednjovjekovna proza I. Legende i romani. Stoljeća hrvatske književnosti, sv. 115. Priredila i transkribirala Vesna BADURINA STIPČEVIĆ. Matica hrvatska, Zagreb 2013., 416 str.

Hrvatska srednjovjekovna proza II. Apokrifi, vizije, prenja, Marijini mirakuli. Stoljeća hrvatske književnosti, sv. 116. Priredila i transkribirala Marijana DÜRRIGL. Matica hrvatska, Zagreb 2013., 357 str.

Krajem prošle godine hrvatska književna medievistika obogaćena je dvjema novim Matičinim knjigama niza *Stoljeća hrvatske književnosti*, kojima je njihov urednik Stjepan Damjanović najavio izdavanje hrvatske medievističke baštine u sklopu čuvane Matičine edicije. Sveskom 115. koji je priredila Vesna Badurina Stipčević obuhvaćeni su romani i legende, a sveskom 116. priređivačice Marije-Ane Dürrigl obuhvaćeni su vizije, apokrifi, prenja i mirakuli. Oba izdanja svojevrsna su sinteza znanstvenoga rada na hrvatskim književnim tekstovima koji se već desetljećima provodi u Staroslavenskom institutu, a čije su temelje postavili Vjekoslav Štefanić, Biserka Grabar i Ivanka Petrović. Upravo je zajedničkom suradnjom njego-

vih djelatnika: Vjekoslava Štefanića, Biserke Grabar, Anice Nazor i Marije Agnezije Pantelić prije gotovo pola stoljeća stvorena glasovita Matičina antologija *Hrvatska književnost srednjega vijeka*. S obzirom na to kako nakon Štefanićeve hrestomatije iz 1969. godine nastaje dobar dio nezaobilaznih radova o legendarno-hagiografskoj i apokrifnoj književnosti, kao i velik broj kritičkih izdanja Ivanke Petrović, Biserke Grabar, Josipa Hamma, Josipa Bratulića, Anice Nazor i Dragice Malić, koji su uglavnom objavljivani u znanstvenim edicijama, s ovim dvjema knjigama srednjovjekovni su tekstovi postali dostupni širokoj javnosti.

Oba sveska obogaćena su rezultatima znanstvenih istraživanja svojih priređivačica. Dugogodišnje proučavanje legendarno-apokrifne, napose monaške literature, Vesne Badurine Stipčević rezultiralo je unosom nekoliko cjelovitih tekstova koji su u Štefanićevoj hrestomatiji bili uneseni u kraćem obliku (*Legenda o Svetom Nikoli*), kao i unosom tekstova kojih nema u izdanju iz 1969. godine (*Legenda o Svetom Antunu Opatu*, *Legenda o Svetom Pavlu prvom pustinjaku*). Marija-Ana Dürriegl objavila je dulje i kraće verzije dvaju srednjovjekovnih tekstova (*Abrahamova vizija*, *Protoevanđelje Jakovljevo*). Ista je priređivačica, oslanjajući se dijelom na radove Eduarda Hercigonje i Dunje Fališevac o stilsko-lingvističkim i genološkim osobitostima hrvatske srednjovjekovne književnosti, provela iscrpnu analizu retoričko-stilskih, kompozicijskih i naratoloških elemenata, dok je posebnu pozornost posvetila usmenosti i fluidnosti kao bitnim obilježjima hrvatske srednjovjekovne književnosti. U uvodnoj je studiji sintetizirala stajališta o povezanosti naslova teksta sa situacijom u kojoj se tekst mogao izvoditi, te je objasnila poteškoće u primjenjivanju suvremene genološke terminologije na srednjovjekovnu prozu.

Hrvatski srednjovjekovni prozni tekstovi najčešće su ispunjavali određene društvene i moralne zadaće koje su se sastojale u prenošenju temeljnih kršćanskih učenja i poticanju slušatelja na usvajanje pouke. Uglavnom su nastajali pod utjecajem stranih popularnih djela, i to onih koja su bila prevedena na brojne europske jezike. U hrvatsku su tropismenu i trojezičnu književnost ušli tekstovi Istoka i Zapada, i to iz bizantsko-slavenske, češke, latinske, talijanske i još nekoliko zapadnoeuropskih književnosti. Zbog znatno većeg broja religiozno-pragmatičnih tekstova u odnosu na broj tekstova svjetovne tematike, kod nekih se istraživača može čuti kako je

hrvatska srednjovjekovna književnost skromna. Nepotpuna slika o srednjovjekovnom književnom korpusu u općim pregledima hrvatske književnosti rezultat je stroge dijakronijske podjele na književna razdoblja, budući da u toj podjeli prikaz srednjovjekovnoga stvaralaštva redovito završava krajem 15. ili početkom 16. st., iako 16. stoljeće nije samo stoljeće najznačajnijih hrvatskih renesansnih djela, nego stoljeće koje zajedno s 15. stoljećem čini vrhunac hrvatske srednjovjekovne književnosti. U srednjovjekovnu prozu osim toga ulaze i tekstovi iz 17. st., kod kojih je lingvistička analiza pokazala čuvanje starine, te nam u nedostatku sačuvanih cjelovitih tekstova iz starijih razdoblja upravo ti mlađi prijepisi pomažu riješiti pitanja o cjelokupnome srednjovjekovnom korpusu. Obje priređivačice tako više puta spominju latinični *Dubrovački legendarij* iz 17. stoljeća koji sadrži prijepise starijih legendarnih tekstova (*Život sv. Abrahama pustinjaka*, *Život sv. Marije*, *Život sv. Eufrosine*, *Život sv. Marije Egipatske*, *Život sv. Barlaama i Jozafata*), dok priređivačica prvoga sveska upravo iz toga legendarija unosi nekoliko tekstova u poglavlju o legendama.

Vesna Badurina Stipčević dala je preglednu studiju o hrvatskoj legendarnoj prozi, prema riječima Ivanke Petrović omiljenu štivu hrvatskoga srednjovjekovlja, u kojoj je skupila dosadašnje spoznaje o tom slojevitom srednjovjekovnom korpusu. Legendarni tekstovi uneseni su pomnim izborom i nastojanjem da se u što većoj mjeri obuhvati i primjerima prikaže raznolikost hrvatske legendarne baštine. Priređivačica je u knjigu unijela legende pisane na glagoljici i latinici, te je u gotovo jednakom omjeru uključila legendarne tekstove grčko-bizantskoslavenskoga i zapadnoga podrijetla. Odabrala je nekoliko tekstova grčko-bizantskoga podrijetla koji pripadaju širem slavenskom književnom krugu (*Legenda o sv. Aleksiju*, *Legenda o Svetom Nikoli*). U izboru se također našla *Legenda o sv. Većeslavu*, tekst koji pripada prvim izvornim slavenskim hagiografskim djelima, te glagoljski tekst *Žitje Ćirilovo*. Naći ćemo u ovoj knjizi i latinične tekstove o ranokršćanskim sveticama i mučenicama, *Legendu o Svetoj Katarini* i *Legendu o Julijani*. Vesna Badurina Stipčević koja niz godina proučava monašku književnost u ovo je Matičino izdanje unijela legende o životima pustinjaka (*Legendu o Svetom Pavlu Pustinjaku*), tekstove iz latiničnih *Žića svetih otaca* koji su nastali prema djelu *Verba seniorum*, nekoliko tekstova iz latiničnoga *Dubrovačkog legendarija* iz 17. stoljeća (*Od Svete Eufrosine*, *Život*

Svete Marije Egipatske) koji sadržava hrvatski prijevod legendâ iz zbirke *Vitae Patrum* te više odlomaka iz Grgurovih *Dijaloga* sačuvanih u latiničnom rukopisu iz 1513. godine.

U knjizi br. 115 prvi su put sva četiri srednjovjekovna hrvatska romana (*Rumanac trojski, Aleksandrida, Barlaam i Jozafat, Priča o premudrom Akiru*) u jednom izdanju objavljena u cjelini. Hrvatska književnost poznaje nekoliko srednjovjekovnih romana, no to nisu romani u današnjem značenju nego dulji prozni pripovjedni ostvaraji u kojima se redovito antičke i istočnjačke teme prilagođavaju srednjovjekovnoj kršćanskoj i feudalnoj svakodnevnici.

Drugi svezak počinje izborom apokrifa, odnosno književnim tekstovima koji su u hrvatsku književnost velikim dijelom ušli s ćirilometodskom baštinom. Priređivačica 2. sveska unijela je starozavjetne apokriife u kojima se opisuje stvaranje svijeta i život prvih ljudi (*Život Adama i Eve, O krsnom drvetu*) te više novozavjetnih apokrifa u kojima se pripovijeda o životu Isusa Krista, djelovanju njegovih učenika (*Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera, Djela apostola Petra i Andrije*) kao i o djetinjstvu Djevice Marije i njezinim zarukama s Josipom (*Protoevanđelje Jakovljevo*).

Poglavlje od 13 mirakula Marija-Ana Dürrigl otvorila je mirakulom *O djevojci bez očiju* koja žrtvuje svoje oči kako bi sačuvala djevičanstvo, tekstom koji je Ivanka Petrović nazvala »biserom hrvatske i europske Marijine legende«. Izborom su obuhvaćeni razni mirakuli iz glagoljskih rukopisa te iz čuvene senjske knjige *Mirakuli slavne deve Marie: Djevojka bez ruku, Mirakul o vitezu, Sakristanka, Mirakul o razbojniku, Mirakul o čovjeku koji je pao u jamu*. Kako redovito ističe Ivanka Petrović, riječ je o jednoj od najpoznatijih književnih vrsta europske književnosti koja se u hrvatskoj prozi pojavljuje već u 14. stoljeća, i to nedugo nakon pojave zapadnoeuropskih zbirka na narodnim jezicima. Uneseni mirakuli pisani su u formi kratkog ezgempla (poput mirakula o zlu vitezu koji je svaki dan pet puta izgovarao molitvu Djevici Mariji koji čitamo na str. 314 drugoga sveska), jednostavne priče (*Mirakul o razbojniku*), ali i mirakul složene novelističke forme (*Djevojka bez ruku*).

Studija o prenjima priređivačice 2. sveska korisna je sinteza u kojoj se kroz raspravu o tom književnom obliku opisuje binarnost i polariziranost svijeta srednjovjekovnog čovjeka, u kojem je najčešći način izražavanja

osim ponavljanja bila antiteza kojom su se sučeljavali oprečni pojmovi poput duše i tijela, dobra i zla, života i smrti, vrline i grijeha. Antiteza se kao dominantan kompozicijski postupak pojavljivala u tekstovima koji su imali naglašenu vjersko-poučnu funkciju. Ovaj je postupak do izražaja posebno došao u prenjima, hibridnom žanru u kojem istodobno supostoje elementi dramskoga i moralno-didaktičnoga. Na stranicama drugoga izdanja između ostaloga naći ćemo popularna prenja poput *Slova meštra Polikarpa*, *Prepiranja Isusa s đavlom* te *Prepiranja duše s tijelom*. Knjiga br. 116 sadrži vrlo iscrpnu studiju o kompozicijsko-stilskim i žanrovskim obilježjima eshatoloških vizija (*Pavlova apokalipsa*, *Bogorodičina apokalipsa*, *Dundulova vizija* i *Čistiliše sv. Patrika*) s naglaskom na tumačenju njihove polifunkcionalnosti koja se sastojala u poučavanju slušatelja o tome na koji se način čuvati grijeha kako bi se izbjeglo nepovratno putovanje u pakao.

Obje su priređivačice, obuhvativši svojim popisom literature recentne radove o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, zainteresiranim čitateljima olakšale put do stručne literature. U bibliografijama su navedeni izvori i izdanja unesenih književnih tekstova s napomenama o tome sadrže li odabrana izdanja samo odlomke ili cjelovite verzije pojedinoga teksta. Velik se dio priređivačkoga posla sastojao i u sastavljanju rječnika manje poznatih riječi kako bi se široj publici omogućilo lakše razumijevanje starijih tekstova. S tim je povezan i način transkripcije gdje se pokušalo pronaći optimalno rješenje koje dovoljno čuva starinu i izgled predloška, a koje istodobno ne zbunjuje i ne stvara poteškoće čitateljima kojima stariji tekstovi nisu svakodnevnica. Izbor slikovnih prikaza proveden u ovim knjigama prosječnom će čitatelju putovanje u svijet srednjovjekovlja zasigurno učiniti zanimljivim. U svescima se, nažalost, ne navodi podrijetlo odabranih tekstova, tako da čitatelji ne znaju koju od više različitih verzija imaju pred sobom, iako obje priređivačice u uvodnim studijama gotovo uvijek spominju u kojim je sve knjigama i rukopisima sačuvano pojedino prozno djelo. Vesna Badurina Stipčević i Marija-Ana Dürriegl sastavile su dva izdanja koja će biti iznimno korisna članovima akademske zajednice.

ANDREA RADOŠEVIĆ